

УДК 346.2

Подольян Юлія Олександрівна,

доктор філософії в галузі права,

старший викладач кафедри господарського та транспортного права

юридичного факультету Інституту управління, технологій та права

Державного університету інфраструктури та технологій,

м. Київ, Україна

БАНКРУТСТВО ФІЗИЧНИХ ОСІБ: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДЛЯ УКРАЇНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД

Анотація. Розкрито зміст та правову природу процедури банкрутства фізичної особи. З прийняттям нового Кодексу України з питань банкрутства запропонована тема набуває нового акценту висвітлення у наукових роботах. Досліджено сучасний стан господарсько-правового забезпечення процедури банкрутства фізичної особи, проведено системний аналіз законодавства в сфері банкрутства фізичних осіб. Досліджено та розкрито найбільш актуальні проблем банкрутства фізичних осіб в Україні. Доведено можливість її застосування виключно до фізичної особи, що провадить підприємницьку діяльність або заборгованість якої перед кредиторами є результатом такої діяльності, також доведено, що процедура банкрутства не може застосовуватися до фізичної особи, яка має непогашену перед кредитором заборгованість після того, як настав строк для виконання своїх зобов'язань. Визначені та проаналізовані особливості регулювання процедури банкрутства фізичних осіб за Кодексом України з процедур банкрутства, прийняття якого покликано вирішити дану проблему та наблизити стандарти провадження у справах про банкрутство фізичних осіб до вимог законодавства ЄС. Окреслено неточності та недоліки зазначеного кодифікаційного акту, зокрема відсутність можливості запровадження процедури банкрутства по відношенню до фізичної особи за ініціативи кредиторів та ін. Досліджено окремі положення законодавства країн ЄС (Бельгія, Нідерланди, Німеччина) в сфері регулювання відносин неплатоспроможності фізичних осіб. Зокрема встановлено, що процедури банкрутства фізичної особи за законодавством країн ЄС також не є досконалими та містять національні особливості, але деякі дієві приклади слід імплементувати і у вітчизняну практику. Запропоновані напрямки усунення основних недоліків господарсько-правового регулювання процедури банкрутства фізичної особи за законодавством України які спрямовані на підвищення ефективності зазначеної процедури.

Ключові слова: банкрутство фізичної особи, фізична особа-підприємець, боржник, неплатоспроможність, господарсько-правове забезпечення, Кодекс України з питань банкрутства, процедура банкрутства.

Summary. The content and legal nature of the bankruptcy procedure of an individual are disclosed. With the adoption of the new Bankruptcy Code of Ukraine, the proposed topic is taking on a new emphasis on research. The current state of

economic and legal support of the bankruptcy procedure of an individual is investigated, the systematic analysis of legislation in the field of bankruptcy of individuals is carried out. The most topical problems of bankruptcy of individuals in Ukraine have been researched and discovered. The possibility of its application solely to the natural person conducting business activity or debt of which to the creditors is the result of such activity is proved, also it is proved that the bankruptcy procedure cannot be applied to the natural person who has a debt to the creditor after the due date for execution their obligations. The peculiarities of the regulation of the bankruptcy of natural persons according to the Bankruptcy Code of Ukraine, whose adoption is intended to solve this problem and bring the standards of proceedings in the case of bankruptcy of individuals to the requirements of the EU legislation, are identified and analyzed. The inaccuracies and shortcomings of the specified codification act are outlined, in particular the absence of the possibility of instituting bankruptcy proceedings against an individual at the initiative of creditors and others. Some provisions of the legislation of the EU countries (Belgium, Netherlands, Germany) in the field of regulation of insolvency relations of individuals are investigated. In particular, it has been established that the bankruptcy procedures of a natural person under EU law are also not perfect and contain national features, but some effective examples should be implemented in domestic practice. The directions of elimination of the main shortcomings of the economic and legal regulation of the bankruptcy procedure of an individual under the legislation of Ukraine are proposed, which are aimed at increasing the efficiency of the said procedure.

Key words: bankruptcy of an individual, entrepreneur, debtor, insolvency, economic and legal support, Bankruptcy Code of Ukraine, bankruptcy procedure.

Актуальність теми. Соціально-економічні відносини в Україні охоплюють своїм суб'єктним складом юридичних осіб, при чому як приватного так і публічного права, а також фізичних осіб. Останні не обов'язково повинні мати спеціальний статус – фізичної особи-підприємця – для участі в економічних процесах. Такий статус є необхідним для ведення певних видів господарської діяльності, але, наприклад, для потреб індивідуального сільськогосподарського виробництва, що також є формою економічних відносин, він не потрібен. Так само статус фізичних осіб-підприємців (далі – ФОП), не потрібен при реалізації відносин приватноправового характеру у фінансовому секторі, наприклад, пов'язаних із споживчим кредитуванням, позиками та позичками тощо. Але не дивлячись на відсутність статусу ФОП фізичні особи в економічних та господарських відносинах не обмежуються в засобах реалізації своїх зобов'язань, а їх зобов'язання підлягають обов'язковому виконанню, оскільки це є першочерговий імператив всього зобов'язального права. Натомість відсутність певного юридичного статусу викликає проблеми тоді, коли фізичні особи проявляють свою фінансову неспроможність, а виконання зобов'язань ними припиняються або постійно затягуються. Така ситуація несе в собі великі ризики для інших суб'єктів відносин, які виступають кредиторами для фізичної особи. Вони позбавлені можливостей впливати на їх платоспроможність господарсько-правовими засобами, які є значно

ефективнішими ніж засоби цивільно-правового характеру. В цьому контексті тенденції до запровадження по відношенню до фізичних осіб процедури банкрутства є надзвичайно актуальним напрямком як наукового пізнання, так і практичної правотворчої та правозастосовної діяльності. Особливо така актуальність розкривається з точки зору необхідності уніфікації вітчизняного законодавства із законодавством ЄС, що є важливим кроком на шляху до інтеграції України в Союз.

Мета статті. Метою даної статті є розкриття найбільш актуальних проблем процедури банкрутства фізичних осіб в Україні та пошук їх вирішення з точки зору необхідності уніфікації вітчизняного законодавства та законодавства ЄС.

Виклад матеріалу. Сучасний стан правового забезпечення банкрутства фізичних осіб в Україні демонструє відсутність законодавчих положень, які б регулювали саме таку процедуру у відношенні осіб, які не здійснюють підприємницьку діяльність. Тобто основною умовою для банкрутства фізичної особи в законодавчому порядку є здійснення нею саме підприємницької діяльності. Такий висновок є прямим наслідком системного аналізу положень сучасного вітчизняного законодавства, що регулюють відносини в сфері неплатоспроможності та банкрутства, а саме – Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом»:

– аналіз положень абз. 9 ч. 1 ст. 1 свідчить, що «неплатоспроможність – неспроможність боржника виконати після настання встановленого строку грошові зобов'язання перед кредиторами не інакше, як через відновлення його платоспроможності» [6]. Таким чином, закон визначає неплатоспроможність як ознаку суб'єкту відносин, що демонструє відсутність можливостей для виконання ним своїх зобов'язань після встановленого строку в інші способи ніж застосування положень спеціального законодавства. Це означає, що для того щоби застосувати це законодавство та передбачені ним процедури, дія вказаного вище Закону повинна поширюватися на таких боржників;

– відповідно до абз. 3 ч. 1 ст. 1 вказаного вище Закону у випадку відсутності можливості відновити платоспроможність боржником, господарський суд України визнає його неспроможність, тобто застосовує процедуру ліквідації. Участь саме господарського суду свідчить про наявність у відносинах між кредитором та боржником підприємницької природи в розумінні Господарського кодексу України. Таким чином, фізична особа, яка таку діяльність не здійснює не може бути визнана боржником за законодавством України;

– абз. 4 ч. 1 ст 1 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» містить поняття боржника, яке у відношенні до фізичної особи також містить обов'язкову ознаку – здійснення підприємницької діяльності. Таким чином боржником фізичною особою у розумінні законодавства може бути виключно «фізична особа неспроможна виконати протягом трьох місяців свої грошові зобов'язання, які виникли у неї у зв'язку зі здійсненням підприємницької діяльності, після настання встановленого строку їх виконання та які підтвержені судовим рішенням, що набрало законної сили, та постановою про відкриття виконавчого провадження»

[6]. Така дефініція означає, не лише той факт, що зобов'язання повинні викинути в процесі здійснення нею підприємницької діяльності, але і той факт, що такі зобов'язання повинні бути підтвердженими, а отже процедура їх стягнення вже мала місце. І хоча дана норма не визначає спосіб і юрисдикцію суду, який виносив рішення про стягнення заборгованості, слід зробити висновок, що ним може бути лише суд господарської юрисдикції;

– відповідно до ч. 1 ст. 90 вказаного вище Закону його положення «застосовуються до відносин, пов'язаних з визнанням банкрутом фізичної особи за боргами, які виникли у неї у зв'язку зі здійсненням підприємницької діяльності» [6]. Конструкція цієї норми, а особливо така сентенції як «застосовуються до відносин, які виникли у неї у зв'язку зі здійсненням підприємницької діяльності» демонструє, що сама по собі процедура неплатоспроможності та банкрутства може застосовуватися до фізичної особи, яка немає особливого статусу, але яка вочевидь його мала та провадила підприємницьку діяльність, в наслідок якої і була сформована заборгованість непогашена перед кредиторами.

Наведене вище дає змогу зробити висновки, що банкрутство фізичної особи можливе лише тоді, коли вона визнана неспроможною задовольнити визнані вимоги кредиторів після того, як настав строк для їх задоволення. Сам статус фізичної особи, як виявляється, має другорядне значення, оскільки на момент виникнення потреби визнання її банкрутом та застосування процедури банкрутства вона може позбутися спеціального статусу, який дав їй право займатися підприємницькою діяльністю. Головне значення для цілей застосування процедури банкрутства є природи кредиторської заборгованості, яка відповідно до чинного законодавства повинна мати наступні ознаки:

– виникнення такої заборгованості пов'язане виключно із здійсненням фізичною особою підприємницької діяльності

– кредиторські вимоги повинні бути визнані в су домову порядку, а також необхідним є застосування процедури примусового стягнення в рамках виконавчого провадження за судовим рішенням.

Таким чином, можна зробити цілком обґрунтований висновок, що процедура банкрутства не може застосовуватися до фізичної особи, яка має непогашену перед кредитором заборгованість після того, як настав строк для виконання своїх зобов'язань. Наведені в даній тезі категорії «заборгованість» та «кредитор» вжиті в розумінні положень Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), тобто стосуються відносин зобов'язань без відносно до характеру діяльності фізичної особи. Іншими словами мова йде про відносини, що регулюються саме ЦК України. До них можуть відноситися зокрема відносини між фізичною особою та банківськими чи фінансовими закладами з приводу кредитування, відносини позики чи позички, інші відносини, в тому числі між особою та суб'єктами публічного права в силу вчинення фізичною особою протиправної діяльності, яка стала наслідком помилкового або неправомірного застосування до неї заходів соціальної підтримки, наприклад, субсидіювання, виплат за різними видами загальнообов'язкового державного соціального страхування тощо.

Наведені вище випадки існування відносин зобов'язального характеру, учасником яки може бути фізична особа, свідчить про наявність певних форм грошових виплат такій особі або виникнення зобов'язання яке підлягає виконанню та може бути визначене в грошовій формі, у випадку його невиконання в натурі. Випадки описані вище не підпадають під предметну сферу Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», а стягнення заборгованості в них передбачається шляхом звернення до місцевих судів, що мають цивільно-правову юрисдикцію або до судів адміністративної юрисдикції, якщо кредитором фізичної особи є суб'єкт владних повноважень.

Описана ситуація несе в собі суттєві ризики для кредиторів, які є суб'єктами господарювання, особливо для кредиторів, діяльність яких пов'язана із наданням послуг фінансового характеру і неспроможність засобами господарського права подолати їх, застосувавши до боржника процедуру банкрутства. На наш погляд, це є одним із найбільш суттєвих недоліків як всього господарського права України, так і законодавства в сфері безпосередньо відносин пов'язаних із банкрутством. Вирішити цю ситуацію мав би новий нормативно-правовий акт, прийнятий нещодавно та який набере свою чинність лише 18.10.2019 року – Кодекс України з процедур банкрутства (далі – Кодекс банкрутства). Він покликаний суттєво розширити можливості кредиторів щодо впливу на недобросовісних боржників, в тому числі за рахунок запровадження всього комплексу господарсько-правових інструментів, але виключно за ініціативи самого боржника. Подібна норма міститься в ст. 115 Кодексу банкрутства, відповідно до якої «провадження у справі про неплатоспроможність боржника - фізичної особи або фізичної особи - підприємця може бути відкрито лише за заявою боржника» [3]. Така виключність по відношенню до суб'єкту подання заяви до суду, на наш погляд, є суттєвим недоліком Кодексу банкрутства і жодним чином не відповідає потребам суб'єктів господарювання у відношенні до фізичних осіб, і особливо у відношенні до ФОП. Натомість Кодекс банкрутства ще більше погіршив становище суб'єктів господарювання у відносинах із фізичними особами, особливо із ФОПами, оскільки на відміну від Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» обмежує право кредиторів звернутися до господарського суду навіть із заявою про порушення провадження у справі про банкрутство.

При чому Б.П. Ратушка та Я.З. Гаєцька-Колотило наголошують на тому, що в процесі розробки Кодексу банкрутства переважала думка науковців та практиків стосовно закріплення обов'язку у поданні фізичною особою заяви про провадження відносно себе процедури пов'язаної із неплатоспроможністю [7, с. 93]. При цьому І.Є. Рибка в своїх дослідженнях обґрунтовує, що визнання фізичної особи банкрутом повинно бути саме правом кредитора у випадку, якщо кредиторська заборгованість фізичної особи задовольняє критеріям «характеру виникнення, розміру простроченої заборгованості та строкам прострочення такої заборгованості» [8, с. 63].

В цьому контексті звертає на себе увагу досвід Нідерландів, на якому наголошує в своїх роботах І.В. Булижин. Відповідно до законодавства про банкрутство в Нідерландах (Кодекс законів про банкрутство) боржник може бути визнаний банкрутом у випадку, якщо є боржником двох і більше кредиторів та систематично порушує вимог и щодо виконання перед ними зобов'язань та не сплачує заборгованість [2, с. 44-45]. Ці критерії є абсолютно застовними до будь-якої особи, що є стороною відносин зобов'язання, та надзвичайно ємно відображають характер невиконання неї зобов'язань у відношенні до кредитора.

В свою чергу О.Й. Пасхавер, Л.Т. Верховодова, К.М. Агеєва досліджуючи національні моделі систем банкрутства фізичної особи окремо виділяють німецьку модель, яка характеризується тим, що «передбачає тривалий період сплати боргів та високий рівень соціального захисту фізичних осіб, визнаних боржниками, з боку держави» [5]. Тобто основними умовами визнання фізичних осіб боржниками за законодавством Німеччини є недопущення суттєвого погіршення соціального стану та фінансового становища фізичних осіб і їх сімей.

Натомість аналізуючи можливість запровадження державної підтримки фізичним особам боржникам в Україні науковці порівнюють соціально-економічні умови нашої країни і з країнами Східної Європи, які «мають значно менші ресурси та нерозвинені системи соціальної підтримки, створюють моделі фінансової реабілітації з обмеженим доступом боржників і порівняно низькими соціальними гарантіями» [5]. На цікаву практику Бельгії звертає увагу О.В. Бірюков. Мова йде про застосування конкордату, який «у бельгійській правовій концепції означає судову компромісна угоду про тимчасове призупинення виконавчого провадження» [1, с. 136]. Ця процедура може застосовуватися як до юридичних, так і до фізичних осіб. І це при тому, що законодавство Бельгії виключає можливість визнання фізичної особи банкрутом. Сутність цієї процедури, яка дещо схожа на мирову угоду, полягає в тому, що кредитори дають згоду на зупинення виконавчих проваджень, а суд таку згоду трансформує в обов'язків імператив для органів, що здійснюють виконавче провадження з метою відновлення платоспроможності особи боржника через надання йому, так би мовити пільгового строку для здійснення підприємницької діяльності без виплати кредиторам сум заборгованості. Така процедура запроваджується на невеликий термін і в умовах України може бути надзвичайно ефективною.

Важливе місце в системі господарсько-правового регулювання процедури банкрутства в ЄС займає Регламент 2000/1346/ЄС від 29.05.2000 р. про процедури неспроможності, відповідно до якого застосовується два види процедур: основні та неосновні. При чому, як зазначає О.О. Стахєєва-Боговик основні процедури тяжіють до ліквідації боржника, а тому не можуть застосовуватися до фізичних осіб. Що ж до неосновних процедур, то вони навпаки передбачають застосування такого комплексу заходів з відновлення платоспроможності, які мають переважно стимулюючий характер, сприяючи відновленню платоспроможності, але під контролем та наглядом (на відміну від

вітчизняного законодавства, в якому запроваджується повний контроль з боку арбітражного керуючого та комітету кредиторів), як кредиторів, так і держави [9]. І хоча прямо Регламент 2000/1346/ЄС не передбачає застосування процедур

банкрутства до фізичних осіб, вони можливі для застосування до них, оскільки передбачають участь держави та високу соціальну відповідальність кредиторів, що дає змогу передбачити можливість наділення статусом банкрута фізичної особи.

Загалом на думку О. М. Кравцової «європейські норми неспроможності більше зорієнтовані на ринкове регулювання відносин між суб'єктами підприємницької діяльності. Законодавство про банкрутство у країнах, у яких розвиток економіки заснований на конкуренції і безперервних структурних змінах, націлене на виховання платіжної дисципліни й дотримання правил ділового фінансового обороту, а також призначено сприяти реструктуризації неефективних підприємств або цивілізованого їх виведення з ринку» [4, с. 27]. Такі вимоги до ефективного ведення бізнесу є цілком прийнятними у світовій спільноті, але в умовах України вітчизняна бізнес-культура лише знаходиться на етапі свого становлення, а тому застосування процедури банкрутства до фізичних осіб і вимагає відповідної участі держави або підвищеного контролю з боку спеціального суб'єкту – арбітражного керуючого. При чому такий контроль потребує не стільки діяльність боржника, скільки дії кредиторів.

Так, стосовно наглядових процедур слід зазначити, що системний аналіз положень Кодексу банкрутства дає змогу зробити висновок, що банкрутство фізичної особи може відбуватися виключно за умови залучення до неї арбітражного керуючого, який наділяється розширеними повноваженнями, що передбачає необхідність доступу його до персональних даних особи та членів її сім'ї в процесі розшуку майна боржника [3].

Ще одним досить цікавим елементом регулювання відносин з приводу банкрутства фізичної особи, який втілений в Кодексі банкрутства є заходи забезпечення вимог кредиторів такої фізичної особи. Він є фактично вичерпним та міститься в ч. 2 ст. 118 і стосується не лише майна боржника та обмеження вчиняти певні дії саме фізичній особі. Так, відповідно до вказаної норми заходами забезпечення вимог кредиторів є: «заборона боржнику укладати правочини (договори), розпоряджатися його нерухомим майном та цінними паперами; обов'язок передати майно, інші цінності на зберігання третім особам; вчинення або утримання від вчинення певних дій; накладення арешту на конкретне майно; інші заходи для збереження майна; заборона виїзду боржника за кордон» [3]. На нашу думку така норма є неповною та не відображає всієї повноти можливостей застосування заходів спрямованих на акумуляцію майна боржника та утримання його від вчинення дій, що заздалегідь призводять до зменшення його платоспроможності. Зокрема повністю обходяться увагою майнові та корпоративні права боржника, наприклад, корпоративні права, які дають право особі отримувати дивіденди чи інші виплати від участі в особі корпоративного права, але як не реалізовані, тобто по яким дивіденди не отримуються.

Слід зауважити на тому, що наведені доповнення мають суттєве практичне значення в умовах України, коли одна фізична особа є учасником (засновником) десяти і більше суб'єктів господарювання і є їх кінцевим бенефіціаром. Більше того, така норма є суттєвим прогресивним кроком в теоретичній площині господарського права, оскільки не має аналогів в практиці країн ЄС, але не

суперечить загальним засадами та вимогам, що висуває європейське законодавство до процедур банкрутства фізичних осіб.

Висновки. За результатами проведеного дослідження уявляється необхідним зробити наступні висновки, які спрямовані на підвищення ефективності господарсько-правового забезпечення процедури банкрутства фізичних осіб.

Встановлено, що чинне законодавство України передбачає можливість запровадження процедури банкрутства лише до фізичної особи, заборгованість перед кредиторами якої, набута нею в процесі здійснення підприємницької діяльності. Натомість процедура банкрутства не може запроваджуватися щодо інших фізичних осіб у відносинах, що мають цивільно-правовий акцент. Прийняття нового Кодексу України з процедур банкрутства покликано вирішити дану проблему та наблизити стандарти провадження у справах про банкрутство фізичних осіб до вимог законодавства ЄС. Однак аналіз положень даного Кодексу розкриває декілька важливих неточностей та недоліків. Перш за все це стосується відсутності можливості запровадження процедури банкрутства по відношенню до фізичної особи за ініціативи кредиторів. Такий підхід законодавця не вирішив, а навпаки ще більше погіршив вирішення проблеми дотримання прав кредиторів та гарантій з боку держави щодо беззаперечності виконання зобов'язання будь-якої стороною таких відносин, навіть якщо такою стороною є фізична особа. Тому нами пропонується змінити норму ч. 1 ст. 115 Кодексу банкрутства виклавши її в такий спосіб: «Провадження у справі про неплатоспроможність боржника - фізичної особи або фізичної особи - підприємця може бути відкрито за заявою боржника або за заявою кредитора, розмір прострочених зобов'язань боржника перед яким становить не менше 30 розмірів мінімальної заробітної плати». Крім того, потребує суттєвого розширення перелік заходів забезпечення вимог в процедурі про неплатоспроможність боржника фізичної особи, зокрема за рахунок накладення заборони на відчуження та розпорядження корпоративними та іншими майновими правами боржника. Виключенням з такої заборони є лише їх використання з метою отримання прибутку у вигляді дивідендів, роялті чи інших платежів, що спрямовуватимуться на погашення заборгованості.

Встановлено, що процедури банкрутства фізичної особи за законодавством країн ЄС також не є досконалими та містять національні особливості, але деякі дієві приклади слід імплементувати і у вітчизняну практику. Зокрема мова йде про можливість запровадження досвіду Бельгії з угодою судового конкордату, тобто зупиненням судовим рішенням виконавчих процедур за всіма судовими рішеннями щодо боржника. Тому процедури відновлення платоспроможності в Німеччині, як власне і інших країнах ЄС, у відношенні фізичної особи є надзвичайно тривалими та головною метою є відновлення його платоспроможності засобами стимулюючого характеру.

Література:

1. Бірюков О.В. Банкрутство в контексті європейської інтеграції України. Наукові записки НаУКМА. 2006. № 53. С. 135-138.
2. Булижин І. В. Правове регулювання процедур банкрутства у країнах Європейського Союзу. Приватне та публічне право. 2017. № 4. С. 44-48.
3. Кодекс України з процедур банкрутства: Кодекс України від 18.10.2018 № 2597-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#n6> (дата звернення – 02.05.2019)
4. Кравцова О. М. Банкрутство з точки зору адаптації до Євросоюзу: економічний аспект. Economic annals-XXI. 2013. № 3-4(2). С. 26-28.
5. Пасхавер О.Й., Верховодова Л.Т., Агеєва К.М. Аналіз регуляторного впливу прийняття проекту Закону України "Про банкрутство фізичної особи" : витяг зі звіту. URL: <http://commerciallaw.com.ua/attachments/article/256/Резюме%20Про%20банкротство%20фіз.%20особи.pdf> (дата звернення – 02.05.2019)
6. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: Закон України від 14.05.1992 № 2343-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2343-12#n1231> (дата звернення – 02.05.2019)
7. Ратушка Б.П., Гаєцька-Колотило Я.З. Правове регулювання банкрутства фізичної особи на підставі Кодексу України з процедур банкрутства. Юридичний науковий електронний журнал. 2019. №1. С. 92-94
8. Рибка І. Є. Ознаки неплатоспроможності фізичної особи у цивільному праві України. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція. 2015. Вип. 18(2). С. 61-64
9. Стахеєва-Боговик О. О. Зміст та ключові концепції основного та неосновного провадження у справах про транскордонну неспроможність. Часопис Академії адвокатури України. 2013. № 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chaau_2013_3_21 (дата звернення – 02.05.2019)/